

ԻՄԱՍ ԶԱՄԻԼ

—

Շամիլ ինքը մշտապէս շրջապատւած է մասնաւոր պահակախումբէ մը : Այդ խումբը կազմող զինուորներուն ընտրութեան Շամիլ ամենայն խնամք եւ ուշադրութիւն կը դարցնէ, մի միայն փորձւած քաջութեան փէր եւ միւրջիտ կրօնքի հաւատամքներուն ծանօթ մարդիկ կընդունի : Բայց որքան որ իր մարդիկը ընտրելու մէջ Շամիլ դժարահաճ եւ կասկածոտ է, այնքան անսաման վստահութիւն մը ցոյց կուտայ անոնց նկատմամբ որոնք իր ընտրեալներուն ցանկին մէջ կը դանուին :

Այդ անձնապահներու գրաւած բարձր դիրքը, անոր զոհողութիւններո զոհով է : Այնքան ժամանակ որքան մի անձնապահ հմերշիտ՝ յարգըւած անձնաւորութիւնը շրջապատող շղթայի մէկ, օղակը կազմէ, ստիպուած է հանդիսաւորապէս հրաժարիլ այդ ամենէն չնչ որ առ հասարակ կեանքին կը կսպէ : Դեռ ամուրի՝ պարտաւոր է շամուսնանալ : Իսկ այն որ ամուսնացած է, անոր արգիլւած է իր ընտանիքին հետ յարաբերութեան մտնել այնքան ժամանակ որքան որ տեւէ իր ծառայութիւնը : Պարտաւոր է Շամիլի վրայ ձեւակերպել իր կեանքը, միւս ձեւաւորներուն տալով Շարիաթի ամենախիստ պահպանութեան, ողջախոհութեան եւ ժուժկալութեան օրինակը : Իր բոլոր ջանքերը պարտին ձգտիլ նոր վարդապետութիւնը տարածելու :

Կրաւորական գործիք մ'է ան Շամիլի ձեռքին մէջ, որ նոյն իսկ ամենափոքր ընդդիմադրութիւնը մահուամբ կը պատժէ :

Անձնապահներու թիւը հազարի կը հասնի, իրենց կազմակերպութիւնը տասնեակներու սխթէմին վրայ հիմնուած է : Իւրաքանչիւր տասը՝ պետ մ'ու՝ ի իսկ այդ պետերէն տասը՝ նոնպէս ուրիշ պետ մ'ունի որ զանոնք կը կառավարէ : Եւ այդպէս շարունակաբար :

Ընդհանրապէս կազմակերպութիւնը կը պտնէ նաեւ նախկներու ձեւաւոր խումբերուն մէջ : Իրենց հրամանատարները մեծ առանձնաշնորհումներ ունին, որոշիչ նշաններ կը կրեն, եւ բարձր յարգանք մը կը վաճեն : Այդ պաշտօններուն համար կընտրեն միմիայն անոնք որոնք կը նշմարուին իրենց քաջութեամբ եւ կրթութեամբ :

Իւրաքանչիւր անձնապահ Շամիլէն կատանայ ամսական երեք ֆիւրին, եւ քացի այդ, աւարէն համեմատական բաժին մը : Իւրաքանչիւր առաւել պարտաւոր է իրեն զրկւած անձնապահը կերակրել եւ պահել ձրի-

աբար, եւ իմամի պահապանին ցոյց տրւած յարդանիքը այնքան հետեւ կերթայ, որ իւրաքանչիւր ասուլ իրեն տասիւ կը համարի իր պատեւրուն մէջ ունենալ այդ ընտրեալներէն :

Անոնց մէջ երբեք մատնիչ մը չէ դանդաձ, ախորժողութիւն հաւատարմութեամբ եւ կապով մը անձնանւիրած են իմամին : Իրենց ռազմական ոգին այն աստիճան է, որ կուր մէջ ստացած մահը , իրենց կեանքի ամենագեղեցիկ մէկ նպատակը կը համարին :

Ռուսական սպաները անոնց կուր մէջ ցոյց տւած պաշարի նութեան եւ քաջութեան մասին հիացմունքով կը խօսին : Ոչ մի օքիմակ չէ անհնուած , որ մի անձնապահ՝ թշնամիին ձեռքը կենդանի ինկած ըլլայ : Ուղաղութեան թէ կուր մատնեալ Շամիլի զօրութեան նեցուկներն են անոնք, եւ արժանի են մեր համակիր ուշադրութեան : մանաւանդ որ անապատի Արարին պէս, իրենց մահուան գէժ ունեցած արհաւիրահանքով եւ վայրագ քաջութեամբ չէ որ կը նկատուին , այլ յաջի ազնիւ կապերով որոնք կը միացնեն զիրենք : Եթէ կուր ժամանակ ամենաառաջին շարքերում են , խաղաղութեան ժամանակ Շամիլի վարչապետութեան ոգևորւած ասաքեալներն . և իր օրէնքներու տրամադրողներն են : Թէպէտեւ ալքատ բայց իրենց տրամադրութեան տակ միշտ նշանաւոր դումարներ ունին , զորս կրնան օւղածնուն տէս գործածել , ընդհանուր նպատակի իրագործման համար :

Անոնք Շամիլի գաղտնի ոստիկանութիւնը կը կազմեն եւ իրենց շուրջը կը պտտցնեն միշտ արթուն եւ հսկող աչք մը : Բաւական է անոնցմէ ամբաստանել , դատապարտուելու համար : Դատաւոր կամ կրօնաւոր, անոնց շահէն աչքերու նայածքներէն ազատ չին : Անոնք այն շաղխն են, որը Շամիլի զօրութեան տարրերը իրար կը միացնէ :

Շամիլի հասոյթը, ինչպէս նաեւ իր նախորդներուն Ղադի Մուլլայի եւ Համգատ-Պէկի հասոյթները , կը կազմէին նախ պատերազմի տրդիւնքը կազմող աւարներ, որուն մէկ հինգերորդ մասը անյիշատակ կարգով կը պատկանէր գլխաւորին , մինչդեռ մնացեալը զինուորներուն մէջ հաւասարապէս կը բաժնէր :

Շարիաթի կանոններուն զանցառութեան պարագային սահմանւած տուգանքները՝ կողմնակի հասոյթները կը կաղ բէին : Անկէ ի վեր քանի միւրշիտին զօրութիւնը տարածուի եւ քեմալացած է , Շամիլ իր հասոյթները աւելացնելու եւ ապաւելելու ջանացած է , դրամական տուրքերու եւ այլ օրէնքներու հաստատութեամբ :

Ահա այդ ելմտական կազմակերպութեան գլխաւոր որոմադրութիւնները :

1—Իւմպէթի եւ Օտիի շրջանները իւրաքանչիւր ընտանիքի համար տարեկան կը վճարեն մէկ բուպլի արծաթ գլխահարկ , իւր սնկերուն

մէջ, ուր արծաթը շատ պակաս է կամ բնաւ գոյութիւն չունի, մի եւ նոյն արժէքով բերք կամ ճարտարարւեստի արդիւնքներով կը վճարուին հարկերը :

2— Բոլոր ցեղերը իրենց հունձքի տասանորդը կուտան :

3— Այն բոլոր եկամուտները եւ նւէրները որոնք ժամանակին կը յատկացնէին մկկիթներու՝ կամ ուխտատեղիներուն՝ միմիայն տէր վիշներու եւ կրօնաւորներու օգտին , այժմ յատկացւած են պատերազմական սնտուկին՝ նա կրօնաւորները վարձատրած է, առնց թոշակ մը նըշանակելով: Ձէնք կրելու կարող տէր վիշները մտցւած են զինուորական շրջանակներուն մէջ, իսկ անկարողները հեռացւած են :

Այս ընդհանուր տրամադրութիւններուն քով՝ անտարակոյս՝ կան շարք մը կողմնակի տրամադրութիւններ, բայց մեզ հնար չեղաւ այդ մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ հաւաքել :

Դրամական տուրքերը պէտք է ուղղակի Շումիլի ելմտական կառավարչին ձեռքը արւին : զայով բնական բերքերու տուրքի հաւաքումին, ինչպէս ցորեն, պտուղ եւ այլն , նախկներու տեսչութեան կը պատկանի :

Երբեմն իմամը կամ բաւատանն ազահութեան եւ ժլատութեան մէջ, որովհեւ եւ կը կարծեն թէ զանազան ազահով վայրեր, ինչպէս Անտի կամ Իշքերիի անտառներուն մէջ պահած է արծաթի, թանկագին քարերու եւ այլ արժէքաւոր իրերու զանձեր : Այս ամբաստանութիւնը մեզ անհիմն եւ անիրաւ կը թւի :

Շումիլի դրութեան մէջ, խղճամբա խնայողութիւն մը հարկաւոր է, եւ խօհեմութեան զգացումէն հրամայւած է : Ռուսիականութեան անընդհատ նորսօզող ոյժերու դիմադրելու, եւ Տաղստանի մէջ նոր կառավարութիւն հիմնելու նպատակին հասնելու համար, իրեն լայն միջոցներ հարկաւոր են : Եւ սակայն իր հարստութիւնները իր սեփականութիւնը չի համարեր, իր ժուժկալութեան եւ շափաւորութեան նման, որը իր վերջին միւրշխտին օրինակ կը ծառայէ, մինչեւ կծծութեան աստիճան խնայող է իր անձին վերաբերմամբ, բայց փայլուն գործ մը վարձատրելու, ուժեղ ցեղ մը դրաւելու կամ ո եւ է կարեւոր նպատակի մը հասնելու համար՝ այդ կծծութիւնը կը փոխարկւի մինչեւ ղեղխութեան հասնող առատաձեռնութեան :

Շումիլ քաջութիւնը եւ ծանր վիրաւորները վարձատրող կարգ մը հաստատած է, որ վարձատրեալը կապահովէ ամսական երեք արծաթ բուպլիի թոշակով մը : Այս բոլորը կապացուցանեն թէ իր խնայողութիւնները անպատուաբեր չեն :

Շումիլի զօրութեան եւ հեղինակութեան հետզհետէ ընդարձակումով, ինչպէս նաեւ կանոնաւոր վարչական կազմակերպութեամբ մը՝ իր գոր-

ծունէութեան շրջանակը լայնցաւ, եւ իր նախնիներուն եւ այլ ստորագանակներուն հետ ունեցած յարաբերութիւնները աւելցան եւ թէպէտ իր կամքը միշտ ամէն տեղ կատարուեցան կուրօրէն եւ առանց վարանելու, բայց եւ այնպէս նոր տրամադրութիւններու ստեղծուած հարկ եզաւ դործերը աւելի արագ վերջացնելու համար:

Թարգմ. ՀՐ. Ա.ԼԵԱՆՍԻՔ.

Ճ Ս Մ Բ Ո Ւ Ս Վ Բ Ա Յ Տ Ե Ս Ա Մ Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Բ Ը Ե Ր Ս

1. ԱՄԱՍԻՈՅ ՄԷՋ

Ամասիոյ Ս. Նիկողոս եկեղեցիին ձեռագիրները երկուք են, մէկը առանց յիշատակարանի, բայց յայտնի է որ բաւական հնութիւն մը ունի, զարգարանքներով զարդարուած. ծաւալը խոշոր է, իսկ գրերը պարզ գրքի գրերու կ'նմանին: Երկրորդ ձեռագիրն է փաթը ծաւալով մագաղաթէ տեստարան մը. չափ կանոնաւոր ու մաքուր. արծաթապատ, սիրուն եւ յաջող զարդանկարներով, Գրիչն է Յովհաննէս անուն մէկը, որ Միքայի անուն անձի մը համար կ'գրէ իր զարգարանքները, ծաղկանկարները գծողը Ղաղարոս անուն մէկն է եղած, ինչպէս կ'երեւայ յիշատակարանէն: Գրուած է Ամասիոյ մէջ ՌՃԸ (1108+551=1659) թուականին Սիսէն բերուած ընտիր օրինակ մը իրրեւ կապար ծառայած է:

Ամասիոյ Ս. Ստոյգանիս եկեղեցին ալ ունի ձեռագիրներ, բայց աննշան եւ քառանց յիշատակարանի են: Ս. Նիկողոս եկեղեցիին պատկեր մը ունի որ տախտակի վրայ գծուած է, եւ բաւական նշանակելի հնութիւն մը ունի: Ստորար մը ՁԽԸ իսկ ուրիշ մը ՁԻԲ թուականը անշուշտ հայկեան՝ կ'կրկնու Սոսյ Գրիգոր կաթողիկոս (չենք գիտեր թէ քանի՞ երոգրը) հան Ամասիոյ մէջ կ'մեռնի ու կ'թաղուի եկեղեցիին շրջափակը, ՌՃԸ (1178+551=1729), կրցը անմիջապէս կ'հանգչի Եղեսեան սրբազան, որուն վրայ լապտերի մը մէջ իւր կ'վառի մեռած է սա 1884 յուլիս 29, 70 տարեկան հասակին մէջ: Ամասիոյ հնագոյն եկեղեցին է Ս. Նիկողոս, որուն շրջափակը թաղուած են շատ